

УДК 338.43.001.76

Півторак М. В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів

Білоцерківський інститут економіки та управління

КЛАСТЕРІЗАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

У статті обґрунтовується необхідність створення кластерних об'єднань з метою підвищення конкурентоспроможності підприємств. В цьому контексті у статті розглянуто сутність та роль кластерних об'єднань, доведено, що формування кластерних об'єднань сприяє інноваційним перетворенням в економіці країни. Обґрунтовано пропозицію створити Асоціацію підприємств «Аграрний кластер Київщини», яка виконуватиме роль об'єднання підприємств і організацій, що займаються вирощуванням, виробництвом, добуванням, переробкою сільськогосподарської продукції, здійснюватимуть наукове, фінансово-кредитне забезпечення галузі, надають послуги з просування продукції на ринок.

Ключові слова: кластер, інноваційні процеси, кластерні об'єднання, складові кластерних об'єднань.

Постановка проблеми. В умовах обмеженості природних ресурсів для збільшення обсягів виробництва аграрної продукції та постійно зростаючої чисельності населення світу загострюються питання подальшого розвитку галузей економіки, що забезпечують виробництво харчових продуктів. Нині можливості для нарощування економічного потенціалу країн, а також відтворення масштабів виробництва екстенсивним шляхом неможливі через вилучення значних ресурсів, в першу чергу земельних і водних, під будівництво промислових та інших об'єктів, розвитку інженерної і соціальної інфраструктури для забезпечення життєдіяльності населення країни. Єдино

можливим шляхом подальшого розвитку світової економіки є інтенсивний спосіб відтворення виробництва на основі широкого залучення досягнень науково-технічного прогресу при виконанні програм соціально-економічного розвитку держави.

З огляду на це, у майбутньому успішно розвиватимуться країни, які, з одного боку, матимуть придатні природно-економічні ресурси для власного розвитку, а також сприятимуть переведенню економіки країни на інноваційну модель розвитку. Глобальні зміни господарювання призвели до зростання популярності нової виробничої інноваційної моделі, у межах якої всі учасники виробництва прагнуть об'єднатися в кластери, щоб успішно конкурувати на світовому ринку. Як свідчить світовий досвід, значні зміни в організації виробництва як на національному, так і на міжнародному рівнях, сприяють створенню територіально-галузевих та інтеграційних об'єднань – кластерів [6]. Кластерний розвиток економіки країни є однією з характерних ознак сучасної інноваційної економіки, що і обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами створення, функціонування, розвитку та класифікацією кластерних об'єднань, займалися В. Г. Андрійчук, О. М. Бородіна, М. П. Войнаренко, С. І. Дем'яненко, М. Й. Малік, В. Я. Месель-Веселяк, П. Т. Саблук, С. І. Соколенко, І. Н. Топіха та інші. Серед видатних зарубіжних вчених варто виділити Т. Андерсена, А. Маршала, М. Портера, В. Фельдмана, І. Толенадо, Д. Соле, які започаткували теоретичні основи кластеризації, розкрили його механізм, проаналізували особливості кластерних утворень і визначили перспективи їх розвитку.

Однак, сучасні особливості функціонування кластерів та їх вплив на інноваційний розвиток підприємств аграрного сектору залишаються серед питань, які потребують додаткових досліджень.

Формування цілей статті. Метою дослідження є опрацювання теоретичних та практичних аспектів використання кластерного підходу для створення передумов інноваційного розвитку підприємств аграрного сектора.

Виклад основного матеріалу. Закон України „Про інноваційну діяльність” визначає її як діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Такі товари називають інноваційною продукцією [1].

Крисальний О.В. під інновацією розуміє нагромадження нових знань, матеріалізованих у високоефективних, ощадливих технологіях, технологічних елементах – нових сортах і гібридах рослин, породах і порідних групах тварин, машин, обладнанні, устаткуванні, нових видах добрив, хімічних засобів захисту рослин і тварин, матеріалів, нових прогресивних формах організації виробництва та праці, нових видах послуг тощо, створених у науково-дослідних установах, визнаних доцільними для застосування в практиці, що забезпечують підвищення економічної і соціальної ефективності суспільного виробництва [2, с. 10].

Класифікацію напрямів інноваційних змін на макрорівні запропонував ще Й. Шумпетер. Разом з «продукцією», «технологією», «ринками збуту» та ін., він виділяв «організаційні принципи та структури» [7, с. 62-69].

Інноваційна діяльність у цьому напрямі має бути спрямована на удосконалення процесу управління господарською діяльністю підприємств шляхом оптимізації персоналу, відділів і структурних підрозділів, їх об'єднання, кооперування або інтеграцію з іншими підприємствами.

Таким чином, основними напрямками удосконалення організаційних принципів діяльності підприємств, які слід вважати інноваціями, є:

- реорганізація організаційно-функціональної структури підприємства;
- вертикальна та горизонтальна інтеграція;
- утворення інноваційних кластерів.

Сьогодні в світі значна увага приділяється кластерній моделі розвитку галузей національних економік багатьох країн. Кластерна теорія, родоначальником якої є М. Портер, ґрунтується на теорії конкурентних переваг. Кластер, як визначає М. Портер, – це група географічно сусідніх

взаємозалежних компаній і пов'язаних з ними організацій, які діють у певній сфері й характеризуються спільністю діяльності та взаємно доповнюють одна одну [3].

Доповнює дане визначення Л. Федулова, за якою: кластер – група взаємозалежних компаній (постачальники, виробники тощо), що територіально знаходяться поруч, та пов'язаних з ними організацій (освітні заклади, органи державного управління, інфраструктурні компанії), що діють у визначеній сфері та взаємно допомагають одне одному [5, с. 115].

Кластерні засади розвитку реалізуються і в агропромисловому виробництві України. «Агропромислову кластеризацію розуміємо як концентрацію та спеціалізацію агропромислового виробництва з формуванням на території замкнутих продуктових ланцюгів «виробництво, зберігання, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції» на засадах інтеграції для одержання учасниками кластерів конкурентоспроможної продукції й підвищення прибутковості» [4, с. 3-12]. М.Ф. Кропивко і П.Т.Саблук виділяють такі принципи організації діяльності кластерних об'єднань: 1. Спільний для всіх учасників бренд (товар, послуги, марка тощо). 2. Наявність лідера (інтегратора) – великого підприємства, що визначає довготривалу господарську та інноваційну стратегію всіх учасників кластера. 3. Добровільність і відкритість членства у кластері самостійних підприємств, організаційна форма – формальне (статутне) або неформальне (договірне) партнерство. 4. Спільна дистрибутивна мережа виведення товару на ринки (включаючи міжнародні). 5. Кооперація і довіра, що базується на паритетному обміні між учасниками продуктового ланцюга. Як доходи, так і ризики розподіляються пропорційно вкладу учасників у виробництво кінцевого продукту. 6. Вищі стандарти якості вироблюваної продукції. 7. Наявність третейського суду. Всі спори, що виникають між учасниками, по можливості мають вирішуватися всередині кластера. 8. Тісна взаємодія кластерного об'єднання з органами влади та місцевого самоврядування на засадах приватно-державного партнерства.

Кластери формують економічний базис територіального розвитку. Тому органи влади зацікавлені в їх становленні [4, с. 3-12].

В Київському регіоні сформувалися об'єктивні умови для позитивних змін в розвитку аграрної економіки. Серед них слід виділити: вигідне географічне положення, близькість джерел сировини і ринків збуту продукції, розвинена мережа транспортних комунікацій, висока щільність населення, яка виділяє її серед інших областей країни, наявність установ по забезпеченню агропромислового виробництва, зацікавленість місцевих органів влади. Отже в регіоні є всі можливості щодо створення Асоціації підприємств «Аграрний кластер Київщини», яка виконуватиме роль об'єднання підприємств і організацій, що займаються виробництвом, добуванням, переробкою сільськогосподарської продукції, здійснюють наукове, фінансово-кредитне забезпечення галузі, надають послуги з просування продукції на ринок (рис. 1).

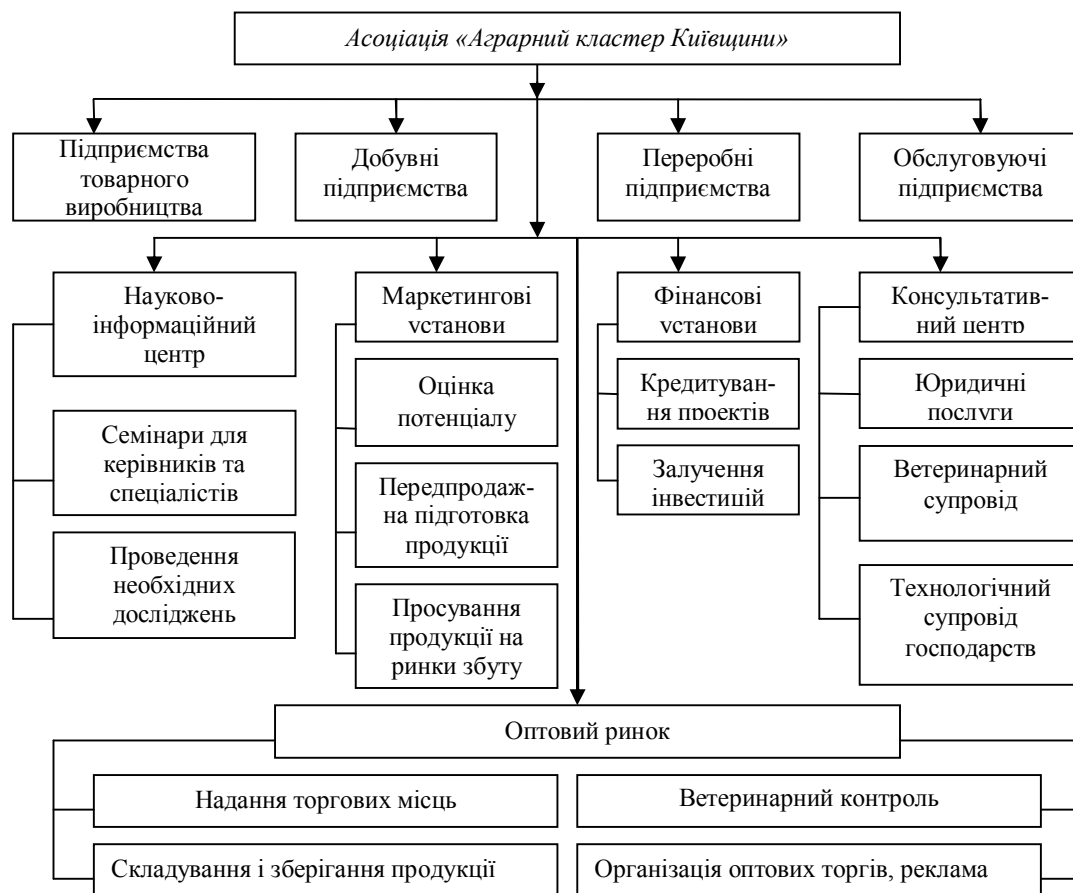

Рис. 1. Схема Асоціації підприємств «Аграрний кластер Київщини»

Джерело: власні розрахунки автора

Кредитування проектів і залучення інвестицій може здійснюватись створеним кооперативним банком, або вже діючими фінансовими установами. Пропонується створити комунальний оптовий продовольчий ринок на дотаціях місцевого бюджету, що не матиме на меті максимізацію прибутку. У структурі Асоціації важливе місце займатимуть науково-інформаційний та консультативний центри, які функціонуватимуть на базі провідних навчальних аграрних закладів. Асоціація представлятиме інтереси учасників у відносинах з іншими організаціями, підприємствами і органами влади. Вона буде власністю господарств і фінансуватиметься за їх рахунок. Господарства, які входитимуть до кластера, зберігатимуть повну господарську самостійність, а координувати роботу об'єднання буде конференція делегатів уповноважених представників підприємств-учасників, яка збиратиметься раз на рік.

Ініціатором формування кластерного об'єднання повинно виступити одне з потужних сільськогосподарських підприємств регіону, яке повинне бути зацікавленим в подальшому нарощуванні виробничих потужностей, а також освоєнні передових інноваційних технологій. На нашу думку, будь-яке кластерне об'єднання може вважатися інноваційним. Інновації можуть передбачати вдосконалення процесу виробництва, організаційної структури та структури управління підприємств-учасників, формування стійких принципово нових організаційних зв'язків між учасниками кластера, оптимальне комбінування трудових матеріальних і фінансових ресурсів з метою їх ефективного використання та ін.

У процесі розвитку навіть ті об'єднання, які позиціонують себе як виробничі, розуміють необхідність підвищення конкурентоспроможності за рахунок впровадження нововведень у всі сфери господарської діяльності: поліпшення якісних споживчих властивостей продукції, створення принципово нових товарів та послуг тощо. Така кластерна організація становить інтерес не лише щодо виробництва продукції високої якості, а й можливості участі у ньому всіх зацікавлених підприємств, організацій, як виробників, так і переробників та постачальників, а також науково-дослідних організацій.

Крім того, при досягненні позитивних економічних результатів кластерне об'єднання впливає на розвиток сільських територій, на яких воно функціонує, розвиваючи при цьому соціальну інфраструктуру. Кластеризація уможливорює зниження собівартості одиниці продукції, що підвищує її конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках. В умовах членства України в СОТ важливим напрямом діяльності об'єднання повинно стати насичення вітчизняного ринку сільськогосподарською продукцією, а в перспективі – формування великих партій сертифікованої продукції галузі з метою її постачання іншим країнам світу.

Для того, щоб діяльність кластера була успішною, необхідно підтримувати рівновагу між конкуренцією та інтеграцією його учасників. Саме конкурентна боротьба позитивно вирізняє кластери від інших об'єднань.

Поряд із цим усі учасники кластера повинні підтримувати один одного. Нові його учасники на основі інноваційних змін прискорюють розвиток галузі, забезпечують фінансування нових стратегій. Усі структурні елементи, обов'язкові для створення об'єднання, наявні в регіоні: потужний ресурсний потенціал, вільне ціноутворення, економічна самостійність підприємств.

Кластеризація економіки регіону позитивно вплине на розвиток малого і середнього бізнесу. Перевагою дрібних підприємств є їх гнучкість, тобто здатність швидко реагувати на запити ринку, перевага великих спеціалізованих підприємств – наявність досвідчених кваліфікованих кадрів, напрацьовані за роки економічні зв'язки, краще матеріально-технічне забезпечення. Дрібні підприємства зацікавлені в нарощуванні виробничих потужностей, розширенні каналів реалізації, мінімізації впливу посередницьких структур. Великі підприємства матимуть можливість залучати додаткові інвестиції за рахунок нових учасників кластера, що уможливорює впровадження інноваційних проектів і нових стратегій у всі напрямки діяльності. Важливо, що, в першу чергу, будуть купувати продукцію і послуги учасників кластера, що є однією з переваг зазначеного об'єднання для його учасників. Тобто значна частина фінансових ресурсів, одержаних від господарської діяльності

підприємств-учасників, буде акумулюватися на регіональному рівні. Інші учасники кластера розширюють коло покупців власної проміжної продукції і послуг. Органи державної влади отримують додаткові кошти за рахунок збільшення бази оподаткування і кількості платників податків (створюються нові робочі місця). При цьому роль державної влади і органів місцевого самоврядування має бути спрямована на:

- створення сприятливих умов для ведення бізнесу;
- сприяння залученню інвестицій;
- популяризацію новостворених об'єднань через організацію презентацій, ярмарків, виставок.

Отже, участь у кластері розкриває нові можливості для всіх його активних учасників. Як переконують результати дослідження, у формуванні кластерних об'єднань має бути застосована так звана стратегія «рефлексії». Тобто стратегія формування і функціонування співтовариства має будуватися на балансі інтересів підприємства-інтегратора, підприємств малого і середнього бізнесу у всіх сферах діяльності кластера, органів державної влади і місцевого самоврядування, наукових установ, населення регіону. Максимального ефекту від інноваційної діяльності можна досягти при впровадженні інновацій у всі вказані напрями, адже за таких умов буде досягнутий синергетичний ефект, а отже, і якісний розвиток всього аграрного сектора країни.

Висновки. Перспективною формою впровадження організаційних інновацій у галузі є створення інноваційних кластерів. Обгрунтовано пропозицію створити Асоціацію підприємств «Аграрний кластер Київщини», яка виконуватиме роль об'єднання підприємств і організацій, що займаються вирощуванням, виробництвом, добуванням, переробкою сільськогосподарської продукції, здійснюють наукове, фінансово-кредитне забезпечення галузі, надають послуги з просування продукції на ринок. Запропонована форма інтеграції підприємств має певні переваги: максимальне задоволення споживачів регіону якісною продукцією місцевого виробництва за помірними цінами, підвищення ефективності діяльності галузі в регіоні; збільшення

кількості залучених підприємств малого і середнього бізнесу; використання новітніх інноваційних технологій у підприємствах кластера; формуванні ресурсів для експорту. У формуванні кластерного об'єднання має бути застосована так звана стратегія «рефлексії». Тобто стратегія формування і функціонування співтовариства має будуватись на балансі інтересів підприємства-інтегратора, підприємств малого і середнього бізнесу у всіх сферах діяльності кластеру, органів державної влади і місцевого самоврядування, наукових установ, громадян регіону.

В цілому слід відмітити, що держава повинна стимулювати розвиток будь яких видів інновацій в галузі, адже це сприятиме задоволенню власного ринку у високоякісній продукції вітчизняного походження, що забезпечуватиме продовольчу, а отже і економічну безпеку держави.

Список використаної літератури

1. Про інноваційну діяльність : закон України від 04 лип. 2002 р. № 40-IV// Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – №36. – С. 266.
2. Крисальний О. В. Організаційно-економічні особливості інноваційної діяльності / О. В. Крисальний // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 10-13.
3. Портер М. Конкуренція / М. Портер. – М. – 2005. – 608 с.
4. Porter M. Clusters and the New Economics of Competition / M. Porter // Harvard Business Review, November-December, 1988. – P. 77–90.
5. Саблук П. Т. Кластеризація, як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П. Т. Саблук, М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 3 – 12.
6. Федулова Л. І. Концептуальні засади державної регіональної промислової політики в умовах інноваційного розвитку / Л. І. Федулова // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 1(6). – с. 112–119.16, с. 115

7. Юхименко П. Історія економічних учень: Підручник / Юхименко, Леоненко. – К.: Знання, 2005. – 583 с.
8. Scumpeter J. Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process. – N.Y.-L., 1939. – ст. 158.

ПИВТОРАК М. В. КЛАСТЕРИЗАЦИЯ КАК ЭЛЕМЕНТ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ АГРАРНОГО СЕКТОРА

В статье обосновывается необходимость создания кластерных объединений с целью повышения конкурентоспособности предприятия. В этом контексте в статье рассмотрено сущность и роль кластерных объединений, доказано, что формирование кластерных объединений способствует инновационным преобразованиям в экономике страны. Обосновано предложение создать Ассоциацию предприятий «Аграрный кластер Киевщины», которая будет выполнять роль объединения предприятий и организаций, занимающихся выращиванием, производством, добычей, переработкой сельскохозяйственной продукции, осуществлять научное, финансово-кредитное обеспечение отрасли, предоставлять услуги по продвижению продукции на рынок.

Ключевые слова: кластер, инновационные процессы, кластерные объединения, составляющие кластерных объединений.

PIVTORAK M. V. CLUSTERING AS AN ELEMENT OF INNOVATIVE ENTERPRISES AGRICULTURAL SECTOR

In article the necessity of forming of cluster units the aim of increasing of competitiveness of enterprises that work in the indicated market is stated in the article. In this context, the content and role of cluster associations in innovative development of national economy have been examined. There has been grounded the proposal to create an Association of enterprises "Agrarian cluster of Kyiv region", which will serve as an association of companies and organizations engaged in

growing, producing, procurement and processing of agricultural products; will carry out scientific, financial and credit support for agriculture will provide services regarding to promotion of agricultural products in the market.

Keyword: cluster, innovation processes, cluster associations, components of cluster associations.